

KAREL REISZ: V SOBOTU VEČER, V NEDĚLI RÁNO, 1960

V druhé polovině padesátých let minulého století sílil ve Velké Británii pocit společenského a kulturního rozjitření, pramenící z vědomí, že životní modely a hodnoty stále určují usedle plytké střední či výstředně nekonformní nejvyšší vrstvy, byť rapidní spontaneita sociálních proudů a proměn vytvářela už zcela jinou skutečnost. Reflexi nespokojenosti s daným stavem jako první vyjádřila literatura. Přízvisko „rozhněvaní muži“, jež si vysloužili vesměs mladší autoři, jako např. David Storey, John Braine či Alan Sillitoe, vystihuje útočnou urputnost jejich přesvědčení a názorových postojů motivovaných zájmem o sociální tematiku (např. deprimující životní okolnosti dané chudobou či duchovně kulturní ubohost průmyslových měst, potřeba revolty) zaměřenou na dosud opomíjené „dramaticky neefektní“ vrstvy společnosti. Tím také nutně dospěli k novému, plebejskému typu hrdiny, jenž není dalek mladistvé delikvenci. Důsledkem tohoto zacílení vnesli rozhněvaní autoři do literatury a dramatu pro Británii netypický styl ideologicky konfrontačního sociálního realismu, jenž duchem i formou zjevně navazoval na kontinentální neorealistickej výraz. První podstatné, nahlas a veřejně vyslovené pojmenování problematiky současnosti přineslo divadelní představení *Ohlédni se v hněvu* dramatika Johna Osborna, které do své premiéry vstoupilo v květnu 1956.

Ještě o něco dříve prosazoval filmový časopis oxfordské univerzity *Sequence* názor, že „britská komerční kinematografie je produkt ve své podstatě spíše buržoazní než revoluční a není vlastností střední vrstvy zkoumat samu sebe pohledem přísně objektivním či prezentovat nižší nebo vyšší části společnosti se sympatiemi a respektem.“ Zjevný důkaz faktu, že i v tehdejších ostrovním filmu se již schylovalo k nástupu nové generace.

Rozbuškou k nové hodnotové explozi v britské hrané kinematografii, z jejíž síly se dotvořila nová generační vlna filmových tvůrců, se stalo drama Jacka Claytona **MÍSTO NAHOŘE**, natočené podle Braineova stejnojmenného románu s hrdinou, přesně řečeno antihrdinou, jenž je odhodlán navzdory všem morálním imperativům překonat hranice pasti svého nízkého původu. Z produkčního hlediska je příbuznost tohoto filmu s „novou vlnou“ spíše náhodná, vznikal totiž jako větší produkce středního proudu v tradici a stylu filmové adaptace (soudobé) literatury, ale vykazuje již některé znaky „nové vlny“ – odehrává se v průmyslové zóně severní Anglie, nekrašlí lidské charaktery a odhodlaně pojednává dosud dogmatizované téma sexu. Bezprostředně za ním však již následovala samotným Osbornem do filmového scénáře přepracovaná, co do popisu sociálních i vztahových frustrací zcela otevřená, až brutálně syrová výzva **OHLEĐNI SE V HNĚVU**, která již celistvě náležela ve svém obsahu, formě i produkčním pojetí k novému filmu. V tomto okamžiku, a opravdu jen s nepatrnou nadsázkou, lze vyslovit postřeh, že jakmile se představitelé filmového hnutí „Free Cinema“ úzce spojili s „rozhněvanými muži“ literatury, britskou kinematografií se rozlila „nová vlna“.

Třebaže rok 1960, kdy film **V SOBOTU VEČER, V NEDĚLI RÁNO** vstoupil do kin, je obdobím, v němž proměny britské kinematografie byly stále ještě ve své první polovině, lze říci, že „nová vlna“ touto hranou prvotinou Karla Reitze kulminovala. Produkčně její vznik zajišťovala společnost Woodfall Film Production, založená členy hnutí „Free Cinema“ pro svou potřebu natáčet i hrané snímky. Praktickou produkci pak Reiszovi zajišťoval kolega Tony Richardson a scenáristicky ji připravil Alan Sillitoe ze svého stejnojmenného románu. Tento námět samozřejmě vymezil její ideologické sociálně kritické zaměření a výraznou realistickou vyhraněnost, nicméně o klasicky postavené společenské drama s konečným střetem a katarzí se nejedná, spíše jen o několik volně řazených výjevů epizodického charakteru ze života obyvatel dělnické čtvrti. Do centra pozornosti je zde však

postaven nezvykle silný hrdina. Je jím charismatický, velmi schopný dělník Arthur Seaton, jenž v sobě nese silný odpor k autoritě a přirozený mladistvý vzdor. I když podvědomě žije přáním odpoutat se, překonat omezující horizonty svého prostředí, jeho duševní rozměr k tomu není dost velký. Vlastně se realizuje pouze v jalových projevech síly, chvástavém chlapství a zbytečných provokacích. Zdá se, že je předurčen ke stejné pocitové rezignaci, jíž žije jeho okolí. To, že se Seaton nakonec sžívá s představou konvenčního manželství, jinými slovy ubíjejícího stereotypu ve jménu proklamované „lepší“ budoucnosti, uvádí tento film do nesourodě melodramatické roviny, která však spíše než oslabuje, jen potvrzuje věrohodnost líčeného děje.

V SOBOTU VEČER, V NEDĚLI RÁNO

Saturday Night And Sunday Morning

Velká Británie, 1960

námět: Alan Sillitoe, stejnojmenný román

scénář: Alan Sillitoe

kamera: Freddie Francis

hudba: John Dankworth

hrají: Albert Finney (Arthur Seaton), Shirley Ann Fieldová (Doreen Grettonová), Rachel Robertsonová (Brenda), Hylda Bakerová (teta Ada), Norman Rossington (Bert)

české titulky

Dramatický náhled na život lidí z dělnických rodin, kteří nikdy, ani s pomocí mladistvé vzpurnosti, nepřesáhnou omezenost svého osudu.

FREE CINEMA

Hnutí „Svobodný film“ (někteří historikové tomuto fenoménu pro jeho poměrnou krátkodobost a nečetnost tvůrců přisuzují váhu spíše jen manifestu) se zformovalo roku 1956 kolem mladých nespokojených filmařů dokumentaristů a filmových kritiků či teoretiků Velké Británie, kteří své kriticky vyhraněné názory publikovali nejprve jako redaktoři časopisu *Sequence*. Jejich nejradikálnější mluvčí Lindsay Anderson byl také autorem prvního manifestu hnutí. Jeho prohlášení znělo: „*Jako filmaři věříme, že žádný film nemůže být dost osobní. Hovoří obraz. Zvuk zesiluje a komentuje. Velikost je nepodstatná. Dokonalost není cílem. Postoj znamená styl. Styl znamená postoj.*“ Spolupodepsali jej Karel Reisz, Tony Richardson, Lorenzo Mazzetti a Gavin Lambert. Jméno celému hnutí určil název programu dokumentárních filmů **MAMINKA TO NEDOVOLÍ** (Reisz, Richardson), **SPOLU** (Mazzetti) a **O DREAMLAND** (Anderson), uspořádán Lindsayem Andersonem a Karlem Reiszem v Národním kině při Britském filmovém ústavu, jenž také financoval jejich vznik. V období mezi roky 1956 a 1959 hnutí uvedlo v Národním kině celkem šest programů, prezentujících např. také Andersonův film **KAŽDÝ DEN KROMĚ VÁNOC**, Reiszův **MY JSME HOŠI Z LAMBETHU** a řadu z kontinentu pocházejících snímků podobného zaměření i nekomerčního původu (např. Polanského **DVA MUŽI A SKŘÍŇ**, Gorettův a Tannerův **VEČERNÍ LONDÝN**, Truffautovi **ULIČNÍCI**, nebo **KREV ZVÍŘAT** Georgese Franjua a **KRÁSNOU SERGE** Clauda Chabrola).

Duchovní spřízněnost tohoto britského hnutí s dřívějším italským neorealismem a předcházející francouzskou „novou vlnou“ vykazovala instinktivní samozřejmost. V obou těchto prouděch nacházelo silné inspirativní podněty. Svobodný film také zdůrazňoval nutnost osobního pohledu, důležitost všedního dne a zásadní věrnost autentické realitě, vnímané v sociálních kontextech bezprostřední současnosti. Posléze v hrané kinematografii tvůrci „Free Cinema“, nyní již představující britskou „novou vlnu“, používali také s neméně vehementní revoluční prudkostí kontroverzní sociálně kritická témata, soudobé společenské problémy a všední prostředí obyčejného života, jakož i snahu o nové formy narace. Od samého počátku kritici přiřkli filmům „nové vlny“ pojmenování kinematografie „kuchyňské výlevky“.

Z celovečerních snímků se do prominentního postavení trend určujících, umělecky závažných výpovědí také vyčlenily **KAPKA MEDU** Tonyho Richardsona, **TAKOVÉ MILOVÁNÍ** Johna Schlesingera, **BILLY LHÁŘ** Keitha Waterhouse a hlavně Andersonův **TEN SPORTOVNÍ ŽIVOT** a **OSAMĚLOST PŘESPOLNÍHO BĚŽCE** opět Tonyho Richardsona.

Britská „nová vlna“, také nazývaná „nový film“, dosáhla svého vrcholu po poměrně krátké době svého trvání v roce 1963. Posléze již většina jejich tvůrců tvořila mimo původní intence. Jejím zásadám zůstal nejdéle věren, a to obzvláště ve svém bojovém postoji proti britskému establishmentu, Lindsay Anderson.

KAREL REISZ (1926 – 2002)

Narozen v Ostravě předválečného Československa, do Velké Británie se Karel Reisz dostal ve věku necelých třinácti let jako jedno z židovských dětí zachráněných proslulým Nicholasem Wintonem. Kvakerská komunita se ujala jeho vzdělání, včetně vysokoškolského, na univerzitě v Cambridgi. Posléze učil na základní škole a psal filmové recenze, mimo jiné i pro zavedený filmový měsíčník *Sight and Sound*. Aniž strávil jediný den ve střížně, napsal příručku „Technika filmového střihu“, dodnes ceněnou publikaci, neboť problematiku filmové montáže pojímá z teoretického hlediska. Jako redaktor filmového časopisu *Sequence*, spolu se svým tamějším spolupracovníkem Lindsayem Andersonem, je také vnímán jako spoluzakladatel hnutí „Free Cinema“, neboť jako dramaturg Národního filmového kina zorganizoval zde několik programů z filmů mladých, nezávislých dokumentaristů. Sám těmto prezentacím přispěl dvěma filmy natočenými v rozmezí 1956 – 1959 **MAMINKA TO NEDOVOLÍ** a **MY JSME HOŠI Z LAMBETHU**. V hraném filmu debutoval roku 1960 zásadově proklamativním a také vysoce hodnoceným snímkem **V SOBOTU VEČER, V NEDĚLI RÁNO**. O tři roky později si také vyzkoušel roli produkčního na filmu L. Andersona **TEN SPORTOVNÍ ŽIVOT**. Z následujícího roku temné psychologické drama **NOC MUSÍ PŘIJÍT** Reisz odpoutalo od rétoriky i realistického stylu „nové vlny“ směrem k nápadnější kinematografické vizualitě. Komedii **MORGAN, PŘÍPAD ZRALÝ K LÉČENÍ**, u nás také uvedené, patří přívlastky „ironická, satirická a surrealistická“. Tvrzení, že další tvorba K. Reisze spadá do hlavního proudu komerčního filmu, není neopodstatněná. Netvořil snadno a s různou mírou úspěchu. Byl mu vytýkán nedostatek osobitého stylu a námětová tĕkavost. Schopnost spojit romantismus s realismem prokázal jak v **ISADOŘE**, tak i ve **FRANCOUZOVĚ MILENCE**. Kritiku i diváky nejvíce zaujal vyhoceným dramatem z roku 1978 **ŽOLDÁCI**, dokonale vystihujícím krizi psychiky post-vietnamské Ameriky.

Výběrová filmografie:

- 1956 Maminka to nedovolí / Momma Don't Allow
- 1959 My jsme hoši z Lambethu / We Are Lambeth Boys
- 1960 V sobotu večer, v neděli ráno / Saturday Night and Sunday Morning
- 1966 Morgan, případ zralý k léčení / Morgan – a Suitable Case for Treatment
- 1968 Isadora
- 1974 Hráč / The Gambler
- 1978 Žoldáci / Who'll Stop the Rain (Dog Soldiers)
- 1981 Francouzova milenka / The French Lieutenant's Woman
- 1985 Sladké sny / Sweet Dreams
- 1990 Každý vyhrává / Everybody Wins

Doporučená literatura:

- John Hill, *Sex Class, and Realism: British Cinema 1956 – 63*, London 1986
- Gavin Lambert, *Mainly About Lindsay Anderson - A Memoir*, Faber and Faber, London 2000

Autor textu: Věroslav Hába